

Vlatka Stagličić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Izgradnja župnih kurija u Hrvatskom zagorju u drugoj polovici 18. stoljeća

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

predan 20. 11. 2002.

Sažetak

Zidane župne kurije počinju se u Krapinsko-zagorskoj županiji graditi polovicom 18. stoljeća, zamjenjujući ranije drvene. Do kraja stoljeća izgrađene su, ili se grade, kurije u Belcu, Desiniću, Konjšćini, Krapini, Mariji Bistrici, Mihovljanu, Pregradi, Radoboju, Sv. Križu Začretje i Taborskom, a na samom početku 19. stoljeća kurije u Loboru i Kostelu. Župne kurije su jednokatne, pretežno pravokutne tlocrtne dispozicije, unutar koje na tipizirani način spajaju gospodarsku, upravnu i stambeno-reprezentativnu funkciju. U ranijim objektima (Desinić, Mihovljan) u prizemlju se javlja poprečan široki hodnik, koji odvaja dvije skupine prostorija, no već kurija u Belcu, dovršena 1755. godine, nadopunjuje takvu prostornu koncepciju, naglašavajući središnju os stubišta. Najznačajniji objekti dovršavaju se osamdesetih godina 18. stoljeća; to su župne kurije u Pregradi i

Krapini. Pregradska kurija veličinom i izvedbom odskaje od ostalih kurija u Zagorju, predstavljajući razrađen kasnobarokni projekt, od diferencijacije svodova i osno smještene središnje dvorane do artikulacije vanjštine. Krapinska kurija ima bogato pročelje u oblicima baroknog klasicizma, a unutrašnji raspored označava prijelaz od centralne organizacije prostora prema longitudinalnom nizanju prostorija duž hodnika. Župna kurija u Taborskom (započeta 1790. g.) rasporedom nalikuje onoj u Krapini, dok objekti u Konjšćini (1777.–1799.) i Radoboju (1778.–1829.) imaju neke tipološke sličnosti s Pregradom, ali u cjelini riječ je o jednostavnijim građevinama. Zgrade u Loboru i Kostelu zaključuju u skromnim oblicima izgradnju župnih kurija u kojima možemo pratiti stilske značajke kasnog baroka.

Ključne riječi: *stambena arhitektura, kasni barok, župna kurija, Belec, Pregrada, Krapina*

Arhitekturom župnih kurija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj bavilo se nekoliko autora: pojedine vrednije objekte obradila je Đ. Cvitanović,¹ dok su zagrebačke kaptolske kurije obrađene kao tema magisterija S. Križić Roban.² A. Horvat obradila je župne kurije u Međimurju, u okviru svoje doktorske disertacije.³ Također, u okviru topografskih istraživanja Instituta za povijest umjetnosti, zajedno s ostalim graditeljskim nasljeđem, obrađene su i župne kurije s područja Ludbrega i Križevaca.⁴

Zagorske kurije dosad su spominjane u pregledima spomenika kulture A. Horvat,⁵ no jednostavnost i skromnost dimenzija i stilskih elemenata u usporedbi s ostalom profanom arhitekturom iz istog razdoblja uvjetovali su izostanak opsežnijeg istraživanja tih objekata. Pod zemljopisnom odrednicom Zagorja ovdje podrazumijevam prostor koji danas obuhvaća Krapinsko-zagorska županija, između Medvednice na jugu i gorskog niza Strahinčića–Ivančica na sjeveru. Župne kurije izgrađene u okviru tog prostora uklapaju se svojim izgledom u općenite značajke kurijalne izgradnje, kakva je zabilježena i na drugim obrađenim spomenicima iste kategorije, građenima izvan većih gradskih središta, u manjim trgovištima ili selima, na području sjeverozapadne Hrvatske. Riječ je o jednokatnim objektima, pretežno pravokutne tlocrtne dispozicije, koji na tipizirani način spajaju tri funkcije:

gospodarsku, upravnu i stambeno-reprezentativnu, što znači da sve posjeduju prostorije oblikovane za gospodarsku namjenu, smještene u najdonjoj etaži, prostoriju župnog ureda, najčešće smještenu pokraj ulaza, i svečanu dvoranu, *palaču*, na katu. U skladu s vremenom izgradnje, oblikovane su u jednostavnom kasnobaroknom ili barokno-klasicističkom slogu.

Iz vremena 18. stoljeća sačuvane su u Zagorju župne kurije u Belcu, Desiniću, Konjšćini, Krapini, Mariji Bistrici, Mihovljanu, Pregradi, Radoboju, Sv. Križu Začretje i Taborskom, a na njih se nadovezuju i dvije kurije sa samog početka 19. stoljeća u Kostelu i Loboru. *Kurija u Mariji Bistrici*, dovršena 1748. godine,⁶ izlazi iz okvira ovoga rada, ne samo izgradnjom prije sredine stoljeća, već i drukčijom funkcijom. Kako je bilo predviđeno da kurija, uz smještaj župnika i njegova gospodarstva, omogućuje i boravak za posjetitelje svetišta, zgrada iz 1748. godine spojena je sa starijom jezgrom preko unutrašnjeg dvorišta, okruženog s tri strane hodnicima, tako da svojom veličinom i rasporedom odudara od ostalih župnih kurija, a Bolléovom pregradnjom, kao i suvremenim zahvatima dodatno je promijenila izgled. Iako je vanjština izmijenjena u potpunosti, dijelovi unutrašnjosti u donjim etažama svjedoče o ranom vremenu izgradnje: od dvorišnog ulaza s baroknom kartušom iznad iskucanih željeznih

Desinić, župna kurija, istočno pročelje (foto: M. Drmić)
Desinić, parish house, east façade

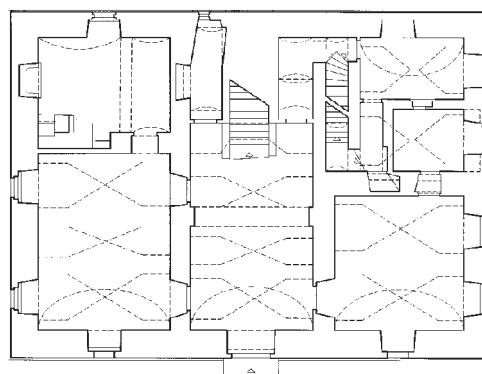
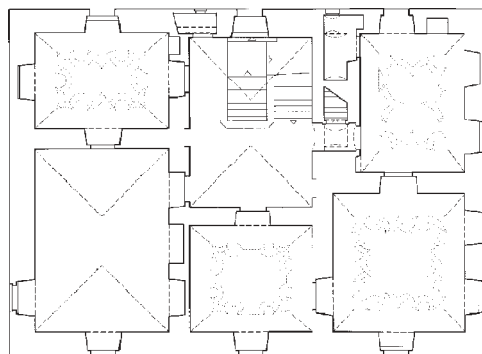

Belec, župna kurija, zapadno pročelje (foto: Gj. Szabo, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Zagreb)
Belec, parish house, west façade

vrata do koritastog svoda u *palaci*. No, riječ je o objektu rasporedom i veličinom netipičnom za zagorske župne kurije.

Zidane kurije grade se nakon sredine 18. stoljeća umjesto drvenih objekata.⁷ U manjim naseljima često je riječ o prvom zidanom profanom objektu u mjestu, smještenom nedaleko od crkve. Povremeno se objekti ističu svojim položajem u krajoliku (Radoboj, Mihovljan, Lobar, Taborsko), ili su postali istaknuti izgradnjom nove crkvene građevine na nižem položaju (Pregrada). Pedesetih godina već je pet objekata izgrađeno ili je u gradnji, a njihov broj raste prema kraju stoljeća. Među samim objektima, unutar manje-više zadane sheme, postoje odstupanja u kvaliteti, a usporedimo li očuvanost objekta s njegovim opisima iz vremena nastanka, zabilježenima u kanonskim vizitacijama, možemo zaključiti da su kvalitetniji objekti uspješnije odoljeli promjenama i pregradnjama, jer je većina pregrađenih objekata bila jednostavnija. Objekti koji se pedesetih godina u vizitacijama navode kao dovršeni, ako izuzmemo Mariju Bistricu, jesu župne kurije u Sv. Križu Začretje, Mihovljanu, Belcu i Desiniću. Svi objekti osim župne kurije u Belcu do danas su znatno izmijenjeni.

Župna kurija u Sv. Križu Začretje zabilježena je u vizitaciji iz 1756. godine kao dovršena već 1754. godine.⁸ Zgrada je izgrađena istočno od crkve, na glavnoj komunikacijskoj osi crkva–dvorac,⁹ i danas je uklopljena u ulični niz zgrada. Iz navedenog iscrpnog opisa možemo rekonstruirati izvorni izgled kurije i usporediti ga s današnjom situacijom. Prema vizitatoru, cijela donja etaža bila je nadsvođena, razdijeljena prostranim predvorjem po sredini na prostore za služinčad okrenute ulici (družinska soba), te kuhinju i pripadna spremišta s južne strane. Kat je također većinom bio svodeni, a osim *palace* u njemu su se nalazile još četiri sobe. U današnjem stanju župni dvor je znatno izmijenjen, ne samo zato što je većina prostorija zaključena stropom, već se promijenio i izvorni raspored, te je teško povezati današnju zgradu s opisom iz 1756.¹⁰ Gornji kat, stubište i vanjšina danas imaju recentan izgled. Dijelove izvorne strukture nalazimo samo u prizemlju, u dvije prostorije nadsvođene bačvastim svodovima sa susvodnicama prelomljenih bridova: većoj na južnoj strani prizemlja i manjoj sobi s ulične, sjeverne strane.

0 1 5m

Belec, župna kurija, tlocrt prvoga kata, tlocrt prizemlja (arhitektonski snimak: D. Stepinac, M. Stepinac, D. Iveta)

Belec, parish house, plan of the first floor, plan of the ground floor

Belec, župna kurija, svod u sobi na katu (foto: M. Drmić)
Belec, parish house, the vault of the room on the first floor

Pregrada, župna kurija, pogled s juga (foto: M. Drmić)
Pregrada, parish house, view from the south

Vizitatorov opis, koji opisuje kuriju kao elegantnu, donosi tekst kronostiha s njezina pročelja i proglašava građevinu prvom među župnim kurijama zagrebačke biskupije, jedini je temelj za pretpostavku da je kurija u Začretju, u izvornom stanju, pripadala među vrednije rane zidane kurije.

Godine 1754. dovršen je i *župni dvor u Mihovljanu*, u vizitaciji opisan samo jednom rečenicom.¹¹ Smješten na povišenom položaju u odnosu na crkvu, u današnje vrijeme od izvornog izgleda sačuvao je, djelomično, raspored prizemlja. Nakon ulaza slijedi široki hodnik, u dnu kojega je stubište za kat, a s istočne i zapadne strane nalaze se prostorije. Prostorije na zapadnoj strani koristile su se u gospodarske svrhe umjesto podruma. Nadsvođene su bačvastim svodom sa susvodnicama, podržanim središnjim stupcem. Takav je raspored relativno tipičan za skromnije župne kurije: poprečan široki hodnik odvaja dvije skupine prostorija, pri čemu se prostorije na jednoj strani koriste kao »cellarium«, odnosno zamjenjuju nepostojeći podrumski prostor.

Župna kurija u Desiniću, dovršena 1756. godine,¹² ima sličan raspored u prizemlju: po sredini kurije smješten je široki hodnik, od glavnog ulaza na istoku do dvorišnog ulaza sa zapadne strane. S obje strane hodnika smještene su prostorije, a u sredini, s južne strane, nalazi se stubište za kat. Prostorije na sjevernoj strani prizemlja imaju gospodarsku namjenu, a nadsvođene su bačvastim svodovima sa susvodnicama, jednako kao i ulazni dio i kuhinja, smještena uz dvorišni ulaz. U Desiniću se nekad na začelnoj strani na katu nalazio i drveni *ganjčec*. Etaža kata izmijenjena je pregradnjama i proširivanjem, povećan je broj prozorskih otvora i njihova veličina, te je i na pročelju izgubljen ritam prozorskih osi.

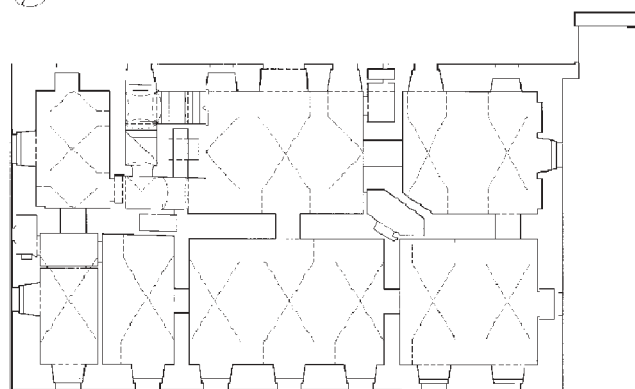
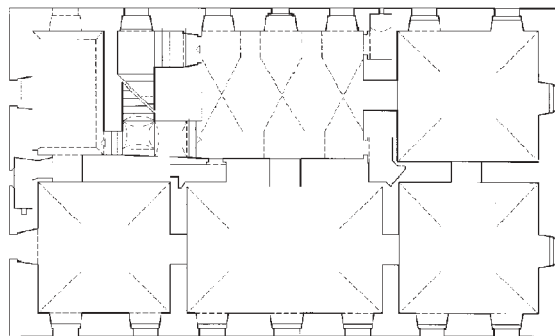
Vanjštine župnih kurija iz tog vremena su jednostavne, obično s po tri prozorske osi na pročelju, raščlanjene razdjelnim i krovnim vijencem jednostavnih profilacija, kakve su i oko prozorskih otvora, tako da u izgledu dominira zatvorena zidna masa i široko krovište odsječenih vrhova. U tim objektima nalazimo malo stilskih elemenata, ali lokalni majstori koji su ih gradili vješto su razradili odnos stambenih i gospodarskih potreba.¹³ Potrebno je naglasiti čestu upotrebu kamena, povremeno čak i za svodove, kao što je slučaj u župnoj kuriji u Belcu.

Iako je i objekt *župne kurije u Belcu* skromne vanjštine, riječ je o župnoj kuriji donekle izraženijih stilskih značajki. Katica od kamena sagrađena je jugoistočno od tadašnje župne crkve, današnje kapele sv. Jurja. U vizitaciji iz 1756. navodi se kao dovršena 1755. godine.¹⁴ Opis iz vizitacije odgovara uglavnom i današnjem izgledu kurije. Unutrašnjost kurije organizirana je na obje etaže oko središnje osi. U prizemlju se nalazi prostrano predvorje, u dnu kojega su u osi smještene stube za kat. Sa sjeverne i južne strane zgrade razmještene su prostorije utilitarne i administrativne namjene. Pod južnom polovicom kurije smješten je podrum, nadsvođen, kao i prizemlje, bačvastim svodovima sa susvodnicama, koji su u podrumu u potpunosti izvedeni od kamena.¹⁵ U izvedbi stubišta za kat zanimljivo je da se nakon odmorišta, na istočnoj strani nastavlja do prozora na začelju nekoliko stuba u osi s krakom koji vodi iz prizemlja. Kako te stube nemaju nikakvu uporabnu namjenu, sve upućuje na to da su izgrađene kao pokušaj naglašavanja reprezentativnosti i veličine stubišta. U osi predvorja smještena je najmanja soba na katu. *Palača*, ujedno i najveća soba, nalazi se u sjeverozapadnom uglu zgrade. Takav, bočni smještaj *palače* kosi se s centralnom organizacijom prostora oko stubišta i predvorja, unutar koje bismo očekivali *palaču* na pročelju, u osi s ulazom, ali tada bi *palača* imala manje dimenzije, dok je ovako istaknuta veličinom u odnosu na ostale sobe, kako opaža i vizitator. Sve sobe nadsvođene su koritastim svodovima, ukrašenima geometrijskim štukaturama, osim u *palači*, gdje se ukras nije sačuvao.¹⁶

I ovdje se na pročelju i na začelju nalaze po tri prozorske osi. Izvorno je postojala diferencijacija prozorskih otvora po etažama: u prizemlju su bili manji nego na katu, a na tavanu okrugli, ali do danas su većinom izmijenjeni. Pročelje je bilo uokvireno snažnom rustikom,¹⁷ koje više nema, dok je sačuvan razdjelni vijenac između prizemlja i kata. Za kuriju u Belcu možemo utvrditi da je rađena prema projektu koji je uključivao veće ambicije od stvaranja tek praktičnog i trajnog stambenog prostora. To pokazuje naglašena reprezentativnost i centralnost prostorne koncepcije, vidljiva u pažnji posvećenoj stubištu i predvorju, kao i u dekorativnim detaljima. Poprečan hodnik po sredini prizemlja poznat iz ranijih primjera, prisutan je i ovdje, u obliku širokog predvorja. U idućem primjeru, kuriji u Pregradi, njegova dužina još je više

Pregrada, župna kurija, predvorje na katu (foto: M. Drmić)
Pregrada, parish house, the vestibule on the first floor

0 1 5m

Pregrada, župna kurija, tlocrt prvoga kata, tlocrt prizemlja (arhitektonski snimak: D. Stepinac; obrada: M. Stepinac)

Pregrada, parish house, plan of the first floor, plan of the ground floor

skraćena, te je tlocrt prizemlja sličniji tlocrtu kata, u kojem je prostor predvorja okružen sobama s tri strane. Gospodarske prostorije već su i u Belcu odvojene u najdonjoj, podrumskoj etaži, ukopanoj djelomično u zemlju, i tako ne tvore više dio prizemlja, dok je u Pregradi još dosljednije provedena odvojenost gospodarskih i utilitarnih prostora, a naglašena reprezentativnost objekta.

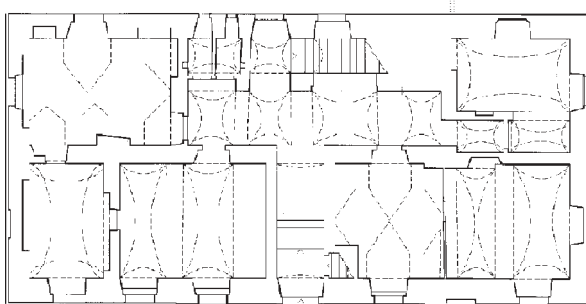
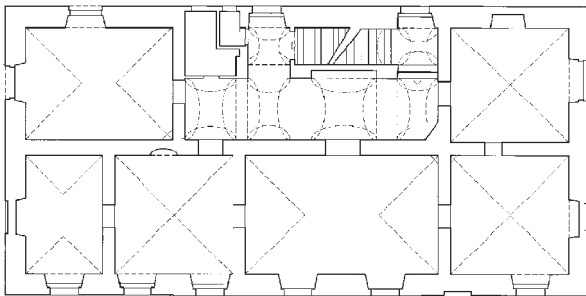
Župna kurija u Pregradi započeta je 1749., ali je prizemlje dovršeno tek 1761., a cijela građevina 1786. godine.¹⁸ Izgradnjom nove crkve početkom 19. stoljeća u podnožju uzvisine na kojoj su se nalazile stara crkva i župna kurija, zgrada kurije ostala je istaknuta na povišenom položaju te dominira nad cijelim naseljem. To je voluminozna katnica od kamena i opeke, s ulazom na sjevernoj začelnoj strani, dok je glavnim pročeljem okrenuta prema crkvi i naselju.¹⁹ Kako se spominje u izvorima, gradnju su izvodili majstori iz Maribora.²⁰ Objekt je dimenzijama i složenošću istaknut među ostalim župnim kurijama. Pod cijelom zgradom nalazi se podrum, nadsvođen bačvastim svodovima sa susvodnicama, podržavanima s tri masivna stupca. Prostorije prizemlja i kata smještene se uokolo središnjeg predvorja; reprezentativne se na-

laze na južnoj strani kurije, na zapadu je smješteno trokrako stubište, odvojeno vratima od kovanog željeza. Prostorije prizemlja nadsvođene su bačvastim svodovima sa susvodnicama prelomljenih bridova, kao i predvorje na katu, dok sobe na katu imaju koritaste svodove, ukrašene geometrijskim štukaturama. *Palača* je najveća soba, smještena sredinom južne strane i rastvorena s tri prozora.

Izvana je kurija sačuvala horizontalnu i vertikalnu raščlanjenost i dekoraciju na svim fasadama.²¹ Dobra usčuvanost kurije rezultat je obnove u 19. stoljeću, koja nije zadirala u opći izgled objekta, ali joj se može pripisati unutrašnji oslik geometrijskim i florealnim motivima i određena krutost u profilacijama svodova, a na vanjštini pročelja mali trokutasti zabat u zoni krovšta, s okulusom u osi, koji nije zabilježen na crtežu stare župne crkve i kurije što se čuvao u Nadbiskupskom arhivu u Zagrebu.²² Zaključno, riječ je o reprezentativnom objektu kasnobarokne koncepcije, naglašene diferencijacijom svodova, smještajem *palače* u osi, simetričnim rasporedom ostalih prostorija i uspješno nenametljivo uklopljenim utilitarnim i gospodarskim dijelovima. Takva kurija označava značajan iskorak iz tipski jednostavnije izgradnje.

Konjščina, župna kurija, pogled s jugozapada (foto: M. Drmić)
Konjščina, parish house, view from the south-west

0 1 5m

Krapina, župna kurija, južno pročelje, tlocrt prvoga kata, tlocrt prizemlja (arhitektonski snimak: D. Stepinac, M. Stepinac, D. Iveta)
Krapina, parish house, south façade, plan of the first floor; plan of the ground floor

Dovršenje kurije u Pregradi istovremeno je s dovršenjem objekta iste namjene u Krapini, iako im je različita povijest gradnje. *Župna kurija u Krapini*, započeta početkom osamdesetih godina 18. stoljeća, dovršena je već 1786. godine.²³ Nalazi se na uzvisini sjeverozapadno od crkve, pročeljem okrenuta prema jugu. Započeta kasnije, župna kurija u Krapini primjer je drugačije stilske koncepcije od one u Pregra-

di, možda i jedini primjer baroknoga klasicizma među obrađenim kurijama. Najdojmljiviji dio kurije u Krapini njezino je pročelje, raščlanjeno sa sedam prozorskih osi, ali i prostorna koncepcija unutrašnjosti pokazuje značajne razlike u odnosu na dosadašnje primjere. Od glavnog ulaza, smještenog u osi, vodi kratko stubište do uzdužno smještenoga hodnika po sredini zgrade. S obje strane hodnika nižu se prostorije, a uz začelni zid penje se stubište za kat. Reprezentativne i veće prostorije prizemlja smještene su na pročelnoj strani, a manje i utilitarne okrenute su prema začelju. Sve su prostorije nadsvođene, pojedine bačvastim svodom sa susvodnicama, a većina, uključujući i hodnik, češkim kapama. Hodnik kata položen je također uzdužno i nadsvođen češkim kapama, okružen sobama s tri strane. *Palača*, najveća soba, nadsvođena je koritastim svodom i smještena je nad ulazom izmaknuto iz središnje osi. Zgrada ima podrum tlocrtno u obliku slova L, s kraćim krakom pod istočnom stranom građevine. Svođen je plitkim češkim kapama. Pristupa mu se unutrašnjim stubištem uz glavni ulaz, a izvana sa zapadne strane. Iz tlocrta je jasno vidljivo nekoliko promjena: značenje hodnika je promijenjeno, kao i raspodjela unutrašnjega prostora: za razliku od poprečnoga hodnika koji dijeli dvije skupine prostorija ili centralnoga predvorja okruženog prostorijama, građevina je podijeljena na pročelnu, reprezentativnu stranu i začelnu stranu s utilitarnim sadržajima, a u skladu s tim sužuje se i izdužuje i prostor hodnika, smještenog uzdužno. I ovdje je prisutna diferencijacija u svodovima, s naglašenijom upotrebom čeških kapa, dok su sobe na katu svodene koritastim i križnim svodovima. U cjelini gledano, takav tlocrtni raspored, iako koncepcijski nov i različit, pokazuje nepravilnosti, a i nespretnosti u izvedbi, poput pojasnice u prizemlju hodnika u ulaznoj osi, neujednačenih susvodnica bačvastog svoda u kuhinji ili raznolikih svodova na katu, a najuočljivije su teškoće u povezivanju unutrašnjosti kurije i razrađene vanjštine.²⁴ Može se naslutiti da je župnik, grof Franjo-Ksaver Oršić, naručio projekt od kvalitetnijega graditelja, koji su mu izveli lokalni majstori, odakle nesuglasice u izvedbi. Svakako se pročelje krapinske kurije, svojom arti-

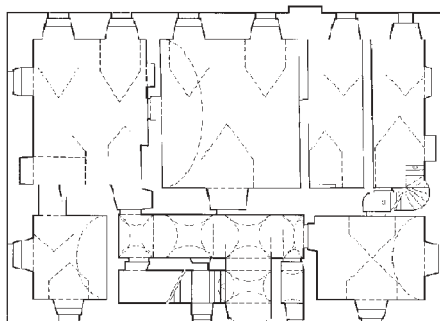
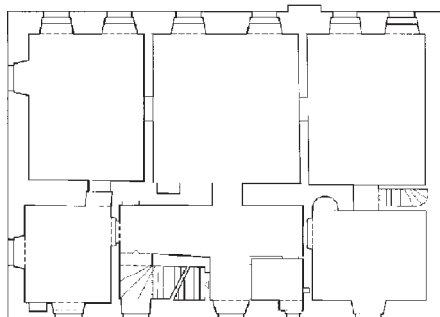
Taborsko, župna kurija, pogled s jugoistoka (foto: M. Drmić)
Taborsko, parish house, view from the south-east

kulacijom i ukrasima, naročito na plitkom ulaznom rizalitu, ističe među standardnom vanjštinom župnih kurija.

Ostale župne kurije, nastale krajem 18. i početkom 19. stoljeća, smještaju se konceptijski između građevina Pregrade i Krapine. To su objekti koji spajaju sheme kasnog baroka s elementima klasicizma, ako kao značajke potonjega prihvatimo jednostavniju unutrašnjost, naglašeniji uzdužni raspored kurije i dokidanje naglašene centralnosti i reprezentativnosti. Druga je mogućnost da kasnije kurije promatramo kao da su građene samo na tragu kasnobaroknih shema, koje se razlažu i prilagođuju promjenama načina stanovanja, bez pojavljivanja novoga stila, već prije nestajanjem staroga.

Župna kurija u Konjšćini²⁵ počela se graditi 1777. godine, sjeverno od crkve, na mjestu drvenog župnog dvora, a dovršena je 1799. godine, kako je uklesano na portalu. U unutrašnjosti se ponovo susrećemo s poprečnim predvorjem u prizemlju, s prostorijama raspoređenima s istočne i zapadne strane. U dnu predvorja nalazi se stubište za podrum, odnosno za kat. Podrum i prizemlje su nadsvođeni bačvastim svodovima sa susvodnicama. Na katu je donekle ponovljen raspored prizemlja, ali sve sobe su završene stropno, a kako župna kurija u Taborskom, započeta 1790.²⁶ i dovršena u nekoliko sljedećih godina također ima stropove na katu, mogli bismo zadnje desetljeće 18. stoljeća približno odrediti kao granicu za pojavu svodova na katu u župnim kurijama u Zagorju.

Kurija u Taborskom smještena je na skošenom terenu jugozapadno od crkve. U tlocrtu je pravokutnog oblika, s ulazom na dužoj, istočnoj strani, okrenutoj prema crkvi. Unutrašnjost prizemlja i kata organizirana je oko uzdužnog hodnika, okruženog prostorijama s tri strane; po jedna manja na bočnim stranama i niz većih prostorija okrenutih na zapad. Ulazna strana tretirana je kao začelna, tako se uz ulaz smještaju stubište za kat i utilitarne prostorije. Podrum i prizemlje nadsvođeni su češkim kapama i bačvastim svodom sa susvodnicama. Kao što je već spomenuto, na katu nema svodova, niz prolaznih soba završen je stropno, te jedino skroman štuko-vijenac na stropu *palače* označava reprezentativnost prostorije. Iako jednostavna, kurija u Taborskom pridržava se jedinstvene građevinske zamisli. U potpunosti je dovršena u relativno kratkom vremenu, dobrih je proporcija, preg-

0 1 5m

Taborsko, župna kurija, tlocrt prvoga kata, tlocrt prizemlja (arhitektonski snimak: D. Stepinac, M. Stepinac, D. Iveta)

Taborsko, parish house, plan of the first floor, plan of the ground floor

lednog i dosljedno provedenog rasporeda. Cjelovitost izvedbe zaokružuje i drugo, pomoćno, polukružno stubište u sjevernom dijelu građevine; smješteno u debljini zida, povezuje župni dvor od podruma do kata.

U 18. stoljeću počela se graditi i župna kurija u Radoboju, ali njezino dovršavanje produžilo se gotovo trideset godina u 19. stoljeće, te je objekt, započet 1778., dakle godinu dana poslije kurije u Konjšćini, ili samo tri godine prije krapinske, završen tek 1829.²⁷ Župni dvor smješten je na uzvisini udaljenoj od crkve. U tlocrtu je pravokutnog oblika, s izbočnim plitkim rizalitom na zapadu. Ulazno pročelje je okrenuto na istok, s ulazom u osi. Duga gradnja donosi oblike de-

Radoboj, župna kurija, pogled sa zapada (foto. M. Drmić)
Radoboj, parish house, view from the west

Lobar, župna kurija, istočno pročelje (foto: M. Drmić)
Lobar, parish house, east façade

Kostel, župna kurija, istočno pročelje (foto: M. Drmić)
Kostel, parish house, east façade

vetnaestog stoljeća na zapadno pročelje zgrade, kao što su trokutasti zabat s okulusom i izduženi polukružni lukovi što uokviruju prozorske otvore na rizalitu, dok je iznutra zadržana početna prostorna organizacija, kao i upotreba svodova na svim etažama.²⁸ Unutrašnji raspored sličan je u prizemlju i na katu – nakon ulaza slijedi prostrano predvorje, na sjevernoj strani zgrade je stubište, a duž južne i zapadne strane raspoređene su prostorije. Podrum je smješten pod većim dijelom zgrade i nadstvođen bačvastim svodovima poduprtima nizom lukova. Najveća soba i u prizemlju i na katu smještena je na sredini zapadne strane, rastvorena u obje etaže s po tri prozora. Kao sve sobe na katu, nadstvođena je koritastim svodom i obrubljena trakom vijenca izvedenom u štku. Uvjetno rečeno, prostornu koncepciju možemo usporediti s onom u pregradskoj kuriji: prostorije su organizirane oko predvorja, stubište je smješteno bočno, a glavno pročelje na suprotnoj strani od ulaza. Pritom valja voditi računa da je u Radoboju riječ o puno skromnijoj izvedbi, i nipošto tako dosljedno provedenoj. Tako se, primjerice, na glavnom pročelju nalazi ulaz u podrum. Ulazna, istočna strana ponavlja staru she-

mu s tri prozorske osi, što je dodatna potvrda kako se kurija u Radoboju nastavlja na ranije kasnobarokne koncepcije.

Na samom početku 19. st. nastaju još dva objekta: *župne kurije u Loboru*²⁹ (1803. g.) i u *Kostelu* (1805. g.). Riječ je o manjim i jednostavnijim objektima, koji se nastavljaju na ranije tipove istonamjenskih građevina, bez naglašenih stilskih značajki. Zgrada u Loboru smještena je na uzvisini istočno od crkve. To je katnica s ulazom na začelju, glavnim pročeljem okrenuta na zapad, prema crkvi i naselju. Ovdje se ponovo susrećemo s uporabom dijela prizemlja u gospodarske svrhe. Ostale, utilitarne prostorije, raspoređene su oko predvorja, dok se na katu pet soba smješta uokolo hodnika. Svodovi u prizemlju izvedeni su grubo i neujednačene su visine. Reprezentativnost objekta potpuno je reducirana, jedino još njezin položaj, istaknut nad crkvom, te smještaj *palace* po sredini kata, njezina veličina i rastvaranje s tri prozorska otvora podsjećaju na složenije arhitektonske strukture, dok se objekt općenito približava skromnijim stambeno-gospodarskim rješenjima.

Zgrada u Kostelu još je korak bliže razlaganju oblika kasnobarokne župne kurije, naglašavajući gospodarski prostor, a stanovanje se svodi na nekoliko prostorija. Župna kurija³⁰ smještena je na kosini sjeverozapadno od crkve, te na glavnom istočnom pročelju ima visinu katnice, a na začelju je prizemnica. Cijela donja etaža, ukopana sa zapadne strane, koristi se u gospodarske svrhe. Gornja je etaža bez svodova; prostorije su raspoređene uokolo predvorja. *Palaca* je središnja i najveća soba na istočnoj strani, rastvorena s dva prozora. Južno od *palace* nalaze se ostale sobe, a s njezine sjeverne strane su utilitarne prostorije. Na glavnom pročelju otvori su poredani u osi, dok su drugdje asimetrično raspoređeni. Kolorističko isticanje okvira prozora, ulaza u podrum i krovnog vijenca jedini je dekorativni element vanjštine.

Kurija u Kostelu zaključuje izgradnju župnih kurija od sredine 18. stoljeća, na kojima možemo pratiti pojavu i razvoj kasnobaroknih stilskih elemenata.³¹ Od obrađenih objekata najznačajnije su kurije u Pregradi i Krapini, no i kurije u Belcu i Taborskom kvalitetne su građevine, dok su ostali objekti skromniji. Financijski okviri diktirali su uvjete gradnje, te je ponekad presudna pomoć zagrebačkih biskupa (Sv.

Križ Začretje, Pregrada, Konjščina), ili situiranost samoga župnika (Krapina), dok sudjelovanje kolatora³² ima različite učinke (Radoboj, Taborsko). Među najranijim zidanim kurijama ističe se Belec, a nekad vjerojatno i kurija u Sv. Križu Začretje. Najveći objekti podignuti su osamdesetih godina 18. stoljeća, a kasnije kurije sve su jednostavnije, smanjuju

se upotreba svodova i racionalizira reprezentativnost prostora. Premda će se u Zagorju i u 19. stoljeću graditi župni dvorovi po uzoru na ranije kurije, oni ne postizu uravnoteženost kasnobaroknih omjera, nego, ovisno o razvoju naselja u kojem nastaju, približavaju se ili pojednostavljenom objektu naglašene gospodarske važnosti, ili građanskoj kući.

Bilješke

- 1
Đ. Cvitanović, *Župna crkva Sv. Marije Magdalene i župna kurija u Selima kod Siska*, »Peristil« 10–12, Zagreb 1967./68., str. 133–154; **ista**, *Župna crkva Svih Svetih i prepoštova kurija u Sesvetama*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti« 14/1990., str. 161–171; **ista**, *Johann Fuchs projektant župne crkve u Pregradi*, »Peristil« 38/1995., str. 121–128.
 - 2
S. Križić Roban, *Tipologija arhitekture kanoničkih kurija zagrebačkog Kaptola u 17. i 18. stoljeću*, neobjavljena magistarska radnja, Zagreb 1997.; **ista**, *Stanovi zagrebačkih kanonika – od zajedničkog stanovanja do reprezentativne kurije Ivana Znike*, »Radovi Instituta za povijest umjetnosti« 21/1997., str. 101–109.
 - 3
A. Horvat, *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju*, Zagreb 1956., str. 39–47.
 - 4
Križevci grad i okolica, ur. **A. Badurina**, **Ž. Domljan**, **M. Fischer**, **K. Horvat-Levaj**, Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993., str. 273–274, 287, 293, 305, 316, 323, 341, 353, 361, 378, 382; *Ludbreg – Ludbreška podravina*, ur. **K. Horvat-Levaj**, **I. Reberski**, Institut za povijest umjetnosti, 1997., str. 105, 113–114, 236, 303–304, 323, 343.
 - 5
A. Horvat, *Pregled spomenika kulture općine Zabok*, Kajkavsko spravišće, Zagreb 1980., str. 17; **ista**, *O spomenicima kulture općine Krapina*, »Kaj« 1/82, Zagreb 1982., str. 90–92; **ista**, *Pregled spomenika kulture općine Pregrada*, »Kaj« II–III/85, Zagreb 1985., str. 179. Za povijesne podatke, uz kanonske vizitacije vidi i neobjavljeni rukopis: **V. Noršić**, *Povijest zagorskih župa*, Nadbiskupski arhiv Zagreb.
 - 6
J. Buturac, *Marija Bistrica 1209–1980 povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica 1981., str. 134–136; Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond br. 29, Unutrašnji odjel, Zemaljska vlada – Komunalno tehnički odsjek, kut. br. 5678, Opis građevnog stanja župne crkve, župnog dvora, arkada i ogradnih te potpornih zidova u Mariji Bistrici.
 - 7
Jedino je u Krapini zabilježen raniji zidani župni dvor, podignut na mjestu različitom od današnjega. Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 22/IV, 1729., str. 153: »Super oppidum in loco eminente ad orientem Supra Petram ex muro erecta est Domus Parochialis.« Također: **R. Vučetić**, *Vedute Krapine*, »Život umjetnosti«, god. XXXII (1998.), 60, str. 32–37.
 - 8
Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 23/V, 1756. g., str. 82–83. Donosim ovdje dio teksta na latinskom (za tran-
- skripciju zahvaljujem kolegici A. Plosnić): »Quod attinet Curiam Parochialem. ...totam muratam in forma vero eleganti, et in tota Dioecesi Zagrabienſi quoad curias parochiales facile principe, idque in anno domini 1754. erexit. Infra primam contignationem est cellarium, cujus fenestra prostans versus plateam, totum sub fornice. Infra gradus ex una parte est carcer, et altera vero lactis conservatorium. In prima contignatione penes celarium est domus familiae, cujus fenestra etiam prostans versus plateam. Haec in eadem penes domum familiae, est conservatorium seu dispensa. Ab alia parte versus meridiem est culina. Penes hanc cubiculum unum. In medio vero ambitus et ex ambitus gradus, penes ... ad superiorem contignationem. Inferior manet sub fornice. In superiori vero contignatione ex gradibus prima conspiritur pallatium, vero in septentrionem dispositum, ...in qua fenestra major, exhibens ... versus forum prospectum pulchrum ... Ex pallatio vero est aliud cubiculum, et inde parvum cubicellum. Pallatium cum adiacendo cubiculo sub stakatura(?) est, cubicellum vero sub fornice. Ex altera parte versus meridiem sunt dua cubacula sub fornice. In medio autem per totum ambitus. Ex ambitu versus occidentem est latrina, seu locus necessitans. Ex altera demum parte ambitus sunt gradus, seu ascens(?) infra tectum. Tota curia est scandulis tecta. Muri autem totius extrinseca incrustatio est colonis florum perticorum alto colore intermixta.« U nastavku vizitacije slijedi kronostih koji se nekad nalazio na pročelju, a koji prenosim iz diplomatske radnje: **S. Tompa**, *Župa Sv. Križ Začretje, povijesni pregled*, Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb 1975., str. 60.
- FRANCISCI THAVSZY ZAGRABI. PRAESVLIS HAUSI
AERE SATO LVCIS PRINCIPIA HAECCE. CRUCIS
TER SANCTAE PERGO PAROCHIS PARERE. SIT ERGO
QUA SE SORTE FERAT CAVSA. IOSEPHUS ERAT
PATRE VNO NATUS PAROCHVS PRAESVLQVE BEATUS
HIC SIT ET IN CAELIS REGNET VTERQVE. VELIS
- 9
T. Premerl, *Urbanističko arhitektonska cjelina Začretja*, Začretje, »Kaj« III/1978., str. 45–54.
 - 10
U daljim vizitacijama bilježi se niz promjena na kuriji: Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 23/V, 1771., str. 336; zgrada se urušila s južne strane 1778., str. 494; nakon velikih oštećenja u potresu 1775. godine, župnik je vlastitim sredstvima popravio kuriju i dodao još jednu sobu – Kanonske vizitacije, protokol br. 27/IX, 1805., str. 62; nakon fatalnog požara kurija prokišnjava i u jednom je stanju. **S. Tompa**, nav. dj., str. 61, navodi kako je 1820. godine u Varaždinu donesen prijedlog da se župna kurija sruši i izgradi nova, ali umjesto toga stara je temeljito popravljena.
 - 11
Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 23/V, 1754., str. 18; »Curiam habet muratam, bene tectam, quinque cubiculis in superiori contignatione provisam.« Izgradio ga je župnik I. Kukuljević vlastitim sredstvima. Nakon što je 1775. godine stradao u

potresu, višekratno je popravljan. – **V. Noršić**, nav. dj.; 1820. g. župnik F. Cunić uredio je župni dvor i gospodarske zgrade za 1300 forinti.

12
Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 23/V, 1756., str. 69.

13
Uvijek je prisutan niz prostorija za čuvanje i obradu namirnica. U nekoliko vizitacija javlja se i izraz »latrina«. Ona je smještena često i na katu.

14
Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 23/V, 1856., str. 115: »Curia Parochialis tota murata contignationum duarum... 1755 erecta est, pulchra sane et elegans. ... in tota nostra Dioecesi nisi Curias Parochialis nulla nel in comparatio invenire potest. Habet superior cubicula minora 4. Quintam vero majus seu Pallatium. Omnia sub fornice elegantissime elaborato. In medio sunt Gradus optime dispositi. In inferiori contignatione ad septentrionem est Cullina cum cubicello pro Coco necessario, penes illam est conservatorium seu dispensa satis ampla. In medio est ambitus ac deinde porta major,... Ad meridiem vero penes portam est Domus Familie item aliud conservatorium Parochi et Ecclesia, ac Gradus longissimi ducentis ad cellarium ...« – **V. Noršić**, nav. dj., donosi, djelomično skraćen, prijevod ove i ranijih vizitacija.

15
Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond br. 29, Unutrašnji odjel, Zemaljska vlada – Komunalno tehnički odsjek, kutija 5679/211. Opis gradjevnog stanja župne crkve i župnog dvora u Belcu.

16
Vidi bilj. 14. U tekstu vizitacije navodi se kako sve sobe na katu imaju ukrašene svodove.

17
Zahvaljujem kolegi R. Vučetiću na uvidu u stare fotografske snimke.

18
I. Filipčić, *Župa Pregrada*, 1983., str. 68. Kuriju je započeo župnik G. Mihelić, uz vlastita sredstva i veliku pomoć biskupa S. Putza. Uspio je izgraditi prizemlje 1761. g., a kat je dovršio njegov nasljednik S. Augustić. Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, prot. br. 23/V, 1782., str. 540. Navodi se kako još nedostaju svodovi i prozori na katu.

19
A. Horvat, *Pregled spomenika kulture općine Pregrada*, »Kaj« II–III/85, str. 179.

20
I. Filipčić, nav. dj.; **Đ. Cvitanović**, *Johann Fuchs...*, str. 122.

21
U luneti nad portalom je freska *Krunjenje Marijino* s grbom biskupa S. Putza, a duž profiliranog segmentnog luka teče natpis o izgradnji sa zabilježenom 1761. godinom. **I. Filipčić**, nav. dj., str. 70.

22
D. Vukičević-Samaržija, *Gotičke crkve Hrvatskog zagorja*, Zagreb 1993., str. 240. Crtež je nastao na samom kraju 18. stoljeća. Danas je original zagubljen, a postoji fotografija i negativ crteža.

23
Nadbiskupski arhiv Zagreb, **V. Noršić**, nav. dj.; **A. Horvat**, *O spomenicima kulture općine Krapina...*

24
Jedna od prozorskih osi na pročelju obuhvaća slijepe prozore jer bi se otvorili, da su izvedeni, preklapali s pregradnim zidom u unutrašnjosti, smještaj *palače* samo se djelomično poklapa s rizalitom i sl.

25
Nadbiskupski arhiv Zagreb, **V. Noršić**, nav. dj. Gradnja župnog dvora počela je tek 1777. g., uz pomoć biskupa J. Galjufa. Kanonske vizitacije, protokol br. 23/V, 1786. g., str. 687: kurija je zidana, izgrađena, ali joj još nedostaju neki dijelovi. Godina 1799., uklesana na portalu, označava konačno dovršenje.

26
U *Imovniku* iz 1948. godine navodi se da je kuriju sagradio 1790. kolator barun Winterhoffen. U *Spomenici* 1791. navodi se kako je župnik započeo gradnju nove župne kurije, a 1798. godine je dovršena.

27
Gradnja današnjega župnog dvora, svakako najduža u Zagorju, nailazila je na brojne administrativne i financijske probleme. Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 23/V, 1786., str. 616, kao i V. Noršić, nav. dj. Prilikom posljednjeg žbukanja zgrade, 70-ih godina 20. st., ostavljen je nad vratima neožbukani pravokutnik na kojem se još naziru slova. V. Noršić, nav. dj., ovako prenosi natpis:

gLorlosI faVstIqIe

per paroChVM panDVrICh InItII

CVra paroChI horVat

DesiDeratVs aC DeXTer fInIs erat. (1778–1829)

A. Horvat, *O spomenicima kulture općine Krapina...* U tekstu se spominje nadgrobna ploča iz crkve u Radoboju koja je služila kao stuba pred župnim dvorom.

28
Pojava svodova na katu u Radoboju nije u kontradikciji s maloprije izvedenim zaključkom o nestajanju svodova na katu do 1800. godine. Iako kurija nije bila dovršena u potpunosti do 1829., većina zidarskih radova izvedena je u prvih desetak godina gradnje; 1786. gotovo je prizemlje i dvije sobe na katu, dok druge još treba ožbukati i ugraditi prozore; 1805. za dovršenje nedostaje samo vanjska žbuka. Nadbiskupski arhiv Zagreb, **V. Noršić**, nav. dj.

29
Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 27/IX, 1805., str. 25.

30
Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol br. 27/IX, 1805., str. 75.

31
Smatram da župni dvor u Donjoj Stubici izlazi iz okvira ovoga rada. Izgrađen je 1786. godine, ali nije sačuvan nikakav opširniji opis. Početkom 19. stoljeća stradao je u nekoliko navrata od požara, te ga Juraj Either obnavlja (ali ne i gradi iz temelja) 1820. Svakako se Eitheru može pripisati izgled kata, stubišta i prilaznoga hodnika stubištu, kao i vanjština. Od strukture 18. stoljeća sačuvao se podrum, širok ulazni hodnik i dio prizemlja, ali ne u toj mjeri da bismo mogli točno odrediti izgled prije preuređenja. Donja Stubica predstavlja zagorski župni dvor s najviše klasicizma. Usporedi s kurijom u Sesvetama, **Đ. Cvitanović**, *Župna crkva Svih svetih...*, str. 164–165. Opširnije o Donjoj Stubici: **J. Buturac**, *Stubica Donja i Gornja 1209–1982.*, Stubica–Zagreb 1982., str. 51; **L. Dobronić**, *Bartol Felbinger i zagrebački graditelji njegova doba*, Zagreb 1971., str. 27.

32
B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 2001., str. 705. Kolator, od latinskog collator = prinosnik, pomagač; u crkvenom pravu – pokrovitelj, patron. Osoba koja se prema crkvi obvezala svojim posjedom da će iz dohodaka svojeg imanja uzdržavati crkvu i župni dvor. Patronatsko pravo bilo je nasljedno, a uz obveze davalo je i prava utjecanja na djelovanje župe, imenovanje župnika i sl. Kolatori su često nastojali izbjeći svoje financijske obveze, bilo suprotstavljajući se gradnji novih kurija, bilo zanemarivanjem župničkih traženja.

Summary

Vlatka Stagličić

The Building of Parish Houses in Hrvatsko Zagorje in the Second Half of the 18th Century

The mason building of parish houses in Krapina-Zagorje County started in the middle of the 18th century, thus replacing the earlier wooden ones. By the end of the 18th century the following parish houses were either completed or under construction – Belec, Desinić, Konjščina, Krapina, Marija Bistrica, Mihovljan, Pregrada, Radoboj, Sv. Križ Začretje and Taborsko, while at the very beginning of the 19th century the parish houses in Lobar and Kostel. The parish houses were one-storied, with predominantly rectangular plan layout that in a typified manner links together the economic, administrative, and residential-representational function. In the ground floor of the earlier buildings (Desinić, Mihovljan) there

was a wide transversal corridor dividing two sets of rooms. However, the parish house in Belec completed in 1755 already shows more detailed spatial conception, more pronounced central axis and greater representation, particularly in vaults decorated with rich geometrical stuccoes. The most important buildings were completed in 1780s, namely the parish houses in Pregrada and Krapina. The parish house in Pregrada differs from others in Hrvatsko Zagorje by means of its size and execution, thus representing an elaborated late Baroque project, from the differentiation of its vaults and central hall to the articulation of its exterior. The parish house in Krapina has a rich façade in the shapes of baroque classicism, while the inner layout shows the transition from the central organization of space to the longitudinal sequence of rooms along the corridor. The parish house in Taborsko (its construction had started in 1790) has a layout similar to the one in Krapina, while the buildings in Konjščina (1777 – 1799) and Radoboj (1778 – 1829) have some similarities with Pregrada by means of type, but on the whole they are simpler buildings. The buildings in Lobar and Kostel in simple forms end the construction of parish houses in which we can trace the stylistic features of late Baroque.

Keywords: residential architecture, late Baroque, parish house, Belec, Pregrada, Krapina